

Fogadó a Krakkói kalaphoz

Lengyel motívumok és hangulatok Krúdy Gyula elbeszéléseiben

Szindbád, a hajós, huszonöt esztendő után érkezik meg diákkorának színhelyére, a csendes, félig középkorias Poprád menti kisvárosba. Egy régi fogadóban talál szállást, amelyet a Krakkói kalaphoz címeztek. Korántsem véletlenül, hiszen az ódon hangulatú városka a lengyel határszélen fekszik, sőt a múltban több mint negyedfélszáz évig Lengyelországhoz tartozott. Krúdy Gyula alakmása, az irodalmi legendává nőtt Szindbád „első utazása”-ban oda igyekszik, a Magyar Királyság északi peremére, abba a kisvárosba, amelyet nem nevez névén, de amelyről az író életrajzának ismerői tudják, hogy a valóságban Podolinnak hívják.

Krúdy 1888 őszén, tízévesen került a piarista atyák algimnáziumába, amelynek három tanéven keresztül koportta a padjait. Ennek a szepességi kisvárosnak akkoriban mintegy másfélezer lakosa volt, kézművesek, kereskedők alkották a népesség többségét, akik elsősorban németül, másodsorban pedig szlovákul és lengyelül beszéltek, a magyar nyelvet főként a tisztviselők és az értelmiségiek használták. A 19. század második felében a színmagyar alföldi városokból rendszeresen küldtek diákokat a Szepességbe német szóra, cseregyereknek vagy egyszerűen csak kosztra-kvartélyra. Így került a nyíregyházi születésű Krúdy Gyula Podolinba. Abba a városkába, ahol 1642-ben Lubomirski Szaniszló herceg alapította a piarista rendházat, rá egy évre pedig az iskolát, amellyel a tanító rend az első lépést tette Magyarországra irányába. A jövődó író számára meghatározó élmény volt ez a szepességi kisváros. „A szülőföld mellett mint író is ennek a városnak köszönhet legtöbbet” – állapította meg az irodalomtörténész.¹

A rendkívül gazdag és terjedelmes életműnek az első két szakasza – a pályakezdés és a tízes évek Szindbád-novellái – kapcsolódik Podolin és a Szepesség élményanyagához. Az írói termésnek ebben a részében találunk számos lengyel vonatkozást is. Nincs az újabb magyar irodalomnak még egy ilyen jelentős alkotója, aki ennyire gazdag panorámáját kínálná a lengyel alakoknak, motívumoknak. Krúdy Gyula életművének ezt a sokszínű „lengyel világát” érdemes volna tüzetesen földolgozni, amihez türelmes filológiai aprómunkára van szükség, hiszen íróknak nincs kritikai kiadása, s mint ismeretes, számos művét kisebb-nagyobb változtatásokkal újra és újra megjelentette, rendkívül gazdag publicisztikai tevékenységének eddig csak egy része látott könyv alakban napvilágot.

Vázlatunk Krúdy krakkói motívumait szándékozik bemutatni. Azét a lengyel városét, amely a történelmi Felső-Magyarország északi része számára fontos vonzerővel bír mint kereskedelmi központ, amelynek királyi udvara a magyar történelmi emlékezetben is méltó helyet foglal el. Krakkó nemcsak a középkori kapcsolatok egyik meghatározó jelképe, a 15–16. században a külhoni egyetemre indulók egyik legfontosabb célállomása, magyar nyelvű

¹ KATONA Béla, *Krúdy Gyula pályakezdése*, Bp., 1971, 43.

könyvek megjelenési helye a mohácsi csatát követő évtizedekben, hanem irodalmi legenda a 19. század második felében és a 20. század elején is. Ennek a legendának sajátos színeit találjuk meg Krúdy Gyula első két pályaszakaszának elbeszéléseiben.

De említsük meg előtte röviden két nagy elődjének, Jókai Mórnak és Mikszáth Kálmánnak krakkói vonatkozású írásait. A romantikus magyar próza mestere, aki igen népszerű volt a 19. század utolsó évtizedeiben a lengyel olvasóközönség körében is, számos művében ír lengyelekről: krakkói helyszínről – a waweli székesegyházról – az *Egy asszonyi hajszál* (1878) című regényében olvashatunk. Jókai valószínűleg járt is – föltehetőleg az 1860-as évek vége felé – Krakkóban; Az *ehető drágakő* című elbeszélése a wieliczka-i sóbánya egyik mondáját dolgozza föl, amelyet látogatása alkalmával hallott, valószínűleg ekkor kereste föl a lengyel királyi várost.² Mikszáth Kálmán *A fekete város* című regénye (1910) Lőcsén játszódik, a 18. század elején. A regény terének egy fontos pontja Krakkó, hiszen a Szepességet nemcsak földrajzi közelsége, tizenhárom városának lengyel főhatósága, hanem közvetlen érdekei, lakóinak megannyi személyes kapcsolata fűzte a lengyel városhoz. Az is figyelemre méltó, hogy Mikszáth regényében a lengyel király udvara Krakkóban található, a szepesiek ott keresik föl az uralkodót, holott a történelem tanúsága szerint a lengyel királyok a 16. század végétől Varsóban tartották székhelyüket.

Krúdy elbeszéléseiben is királyi székvárosként jelenik meg Krakkó, fővárosként, amely történelmi változásoktól függetlenül őrzi a rangját, legalábbis a magyar kollektív emlékezetben. A szepességi lakodalomra érkezett öreg gavallér – a Krúdy-novellák pontosan meg nem határozható félmúltjában, amely talán a századforduló idejének feleltethető meg – a következő szavakkal próbálja elcsábítani az ifjú menyasszonyt: „A lengyel király a legjobb pajtásom. Krakkóba megyünk, a Jagellók palotájába, és udvarhölgy leszel a jóságos királynő mellett. Én lovag, és a folyosón őrködöm. Vadászni megyünk az udvarral, bölényekre, Ukrajnába” (*Púder*, 1914).

Kétségtelen, hogy Podolin meghatározta írónk Lengyelországról, a lengyelekről alkotott képét, de arról sem szabad megfeledkezni, hogy a lengyel-téma szerves része volt annak a politikai-társasági diskurzusnak, amelyben Krúdy fölött. A vidéki Magyarország nemesi világa számára a 19. század nyolcvanas–kilencvenes éveiben az 1848–1849-es szabadságharc volt a közelmúlt legfontosabb eseménye. Ez az időszak pedig az évszázados magyar–lengyel barátság újabb megerősítését, kézzelfogható bizonyítékait jelentette a Magyarországra harcolni jött lengyelek személyében. Ismerhette Krúdy azokat a történeteket is, amelyek a lengyel felkelések után nálunk letelepedett, nemesi udvarházaknál vendégeskedő lengyelekről szóltak. „...a lengyeleket általában Poniatowskiról, a nagy szabadsághősről nevezik el vala a mi vidékünkön. Egyik táncmester lett, másik gyógyszerész; a harmadik francia nyelvmesternek csapott fel, női fodrászatot tanult a negyedik: csupa olyan foglalkozásokat választottak, amely foglalkozásokon érvényesíthették választékos modorukat, röpkességüket, jókedvüket és mindig megtalálható barátságukat” – olvassuk *Az utolsó lengyel kifüstölése* című novellájában. A magyar nemesi társadalomban ez a kép élt a lengyel bujdosókról; a szóbeli és irodalmi hagyományt folytatja írónk, azt a sajátos lengyelkultuszt, amely mintegy példának tekint a testvérnépet, s olyan tulajdonságokkal ruházza föl, amelyeket a magyaroknak kívánt.

² Egyszer ugyan járt Lengyelországban, meglátogatta Krakkót és környékét. NACSÁDY József, *Jókai-művek lengyel alakjainak fő vonásai*, in *Tanulmányok a lengyel–magyar irodalmi kapcsolatok köréből*, Bp., 1969, 466.

Krúdy tovább színezte és gazdagította ezt a képet, a jelenben múltat látó író képzelete sorra teremti a lengyel alakokat a középkori vitézekről a kereskedőkön és csavargókon keresztül a határon át jövő-menő mindenféle népekig, a mulatós nemesektől és kacér lengyel asszonyoktól a mesebeli király figurájáig. A 19. századi magyar kultúra hagyományos lengyelképéhez társul, összefonódik vele a határ menti magyar–lengyel világ közvetlen szomszédságon alapuló közös színhagyománya, mese- és anekdotakincse, s mindezt az írói képzelet rendezti újabb és újabb alakzatokba, színes történetekbe. Így lesz ez a Kárpátokon inneni és túli táj egy sajátos lengyel–magyar kondomínium. „Őcska udvarházakkal van megrakva a lengyel határ, amelyeknek a kapuján ráismerünk Ulászló király címereire. Még a kutyák is [...] a magyar juhász kutyák testvérei. A férfiak arca pedig mind ismerős. Mintha már láttuk volna valahol ezeket az arcokat. Egyiket Kassán, a másikat Lőcsén. A bajuszok, a hajak, a szemek magyar jellegűek. Nem csoda, hisz a lengyel királyok óta annyit érintkezett a két nemzet, hogy eltanulták egymás sajátosságait” – írja a *Lengyel felhők* című elbeszélésében.

Hogy magát az írók mennyire lehet a határon rendszeresen átjárók közé sorolni, azt nem lehet pontosan tudni. Életrajzíróinak nem egyszerű a feladatuk, hiszen nemcsak az alakja köré szőtt legendák nehezítik napjainak a rekonstrukcióját, hanem a mindmáig föl nem tárt Krúdy-publicisztika és irodalmi munkásságának megannyi önstilizációja és színes fantáziával formált magánmitológiája is. Óvatos föltételezésem szerint az I. világháború előtt a századelő magyar prózájának a mestere két helyen járhatott Lengyelországban, vagyis a korabeli Galíciában. Közvetlenül a határ túloldalán és esetleg Lembergben. Ami Krakót illeti, a Krúdy-írásokban megjelenő vonásai, a hozzá kapcsolódó motívumok meseszerűek, inkább az írói képzelet termékei, nem valóságos élményekből születtek. 1926-ban a magyar hagyomány által megformált lengyel – lengyel lovag – alakját rajzolta meg egy újságcikkben. Itt jól érezhető a bemutatott helyzet mögött az élmény, a konkrét tapasztalat: „Csak Poniatowskinak, ama lengyel szabadsághősnek volt nagy fája (rendesen lombos fenyő) ezeken a kis fürdőhelyeken, ahol reggelenként szokás volt összegyülekezni, a postát átvenni, politizálni, bratyizgatni”.³ Ugyanígy valószínűnek találhatjuk a Lemberg felé vezető vasúti fővonal állomásának a rajzát az egyik Szindbád-novellában (*Szindbád az állomáson*), s a néhány konkrét megjegyzést a galíciai tartományi székhellyel kapcsolatban.

A fiatal Krúdy Gyula podolini emlékeit középkori mesevilágként teremtette újjá. „Ábrándozások ezek a novellák ott a kilencszázas évek derekán a középkor témájára” – állapította meg az író egyik monográfusa.⁴ Mind a középkori elbeszélésekben, mind pedig a Szindbád-történetekben gyakran a narrátor visszaemlékezéseként ismerjük meg az eseményeket, pontosabban nem is annyira az eseményeket, hanem a színeket, érzelmeket, szenvedélyeket és hangulatokat. Az író stílusát vizsgáló kutató a következőképpen írta le e pályaszakaszának jellemzőit: „érzelmesség és bizarrság, turgyenivi és hoffmani romantika próbál szintézisre jutni egy páratlan zeneiségű prózastílus gordonkahangján, egy szuverén időszemléletű poétikus realizmus módszerében.”⁵ Ilyen szövegeknek a közegében találkozunk újra és újra Krakó városával, legyen szó az elbeszélésekben a szepesi városok emlékeztető 1412-es zálogba bocsátásáról, önkényeskedő várurakról, kárpáti rablókról, zsoldos katonákról, kártyázó barátokról vagy szepességi polgárokról.

³ KRÚDY Gyula, *A lengyel lovag*, A Reggel, 1926. május 17.

⁴ BORI Imre, *Krúdy Gyula*, Újvidék (Novi Sad), 1978, 47.

⁵ KEMÉNY Gábor, *Szindbád nyomában*, Bp., 1991, 47.

Nem tartozik Krakkó a Krúdy teremtette földrajzi mitológia olyan központi, gazdag jelentéstartalmú elemei közé, mint a „hűtlen” Poprád folyó, a Kárpát hegysége vagy a „középkori város”, Podolin. Mindazonáltal része ennek a térnek, többféle vonatkozásban is összetartozik vele. Nagyváros, központ, királyi székhely a vidékhez, a kisvárosokhoz, a perifériához képest. A „középkori” novellákban – mint látni fogjuk – a mesebeli király városa. Más tekintetben a térnek valaminő szélső pontja, ahogy például egy bizarr történetben olvassuk a borkereskedő Lutriczkyról – az *Őszi utazás a vörös postakocsin* című regényben (1911) –, két piros csizmás lába törzs és fej nélkül fut Tokaj és Krakkó között. Nem idegen város ez a Krakkó, hiszen gyakran megfordulnak ott a szepességi kereskedők, árut visznek oda és hoznak onnan, de jönnek Krakkóból sztaroszták, katonák és feleségek is a felső-magyarországi településekre. A tér belső körét természetesen a Szepesség jelenti, sőt annak északi része, ahogy a *Kázmér* című novellában olvassuk ennek a szűkebb tájnak a meghatározását: „azon a lapos fennsíkon, amelyet egyfelől a föld színéből meredeken kiemelkedő Kárpát, másfelől a gyors Poprád határol”. 1910-ben Krúdy újságcikket írt arról, hogy egyetemet óhajt a Szepesség. Ebben az írásában így jelölte ki ennek a tájnak két fontos földrajzi vonatkozási pontját: „Mert Kassa, az más, Kassa már külső ország, csak annyiban tartozik a Szepességhez, mint hajdan Krakkó.”

Valószínűleg már a podolini kisdíák képzeletét megragadta a szepességi városok zálogba adásának története. Számos írásában találkozunk Lubomirski hercegnek, a szepesi sztarosztának a képével. A Krakkói kalaphoz címzett fogadó vendégszobájában is ő fogadta Szindbádot. „Most már emlékezett, hogy huszonöt esztendő előtt gyakran találkozott a széles bajuszú és buzogányt tartó férfiúval képeken és kőbe vésetten, amint a városkára háromszáz esztendő elmúltával is vigyáz a templomban, a városházán és a postaépületben” (*Szindbád, a hajós első utazása*). Talán még azt is megkockáztathatjuk, hogy a Szaniszló keresztnév a kolostor- és iskolaalapító Lubomirski Szaniszló után maradt meg írónk emlékezetében. Olyannyira, hogy ezt a nevet adja a Krakkóban uralkodó mesebeli lengyel királynak, akit nem lehet a lengyel történelem egyik ilyen nevű uralkodójával sem összefüggésbe hozni. „Üljünk fel a mesék paripájára”, kezdi *A számárfejú Szaniszló* című novellát. Hogy nem a valóságos történelem meghatározható idejéről van szó, hanem inkább valaminő mítoszi régműltről, azt a más történetekben is szereplő Szaniszló király alakja bizonyítja. *A Lengyel felhőkben* például VII. Szaniszlót említi az elbeszélő, *Az álomfejtők* középkori történetében egyszerűen ismét Szaniszló király, *A löcsei tulipánokban* – amely az elzálogosítás eseményeit idézi fel – Zsigmond magyar és Kázmér lengyel király köti meg az üzletet, az őket képviselő két vitéz, a magyar és a lengyel régi ismerősként találkozik Lőcsén: „A két levante ismerte egymást, hajdanában együtt mulattak a krakkói udvarnál, Szaniszló király idejében.” *A számárfejú Szaniszló* történetében a jóságos uralkodó rendszerint szundikál krakkói palotájában, s csak arra ébred föl, amikor olyan tallért tesznek az orra elé, amelyen számárfülekkel van díszítve a képe; az események során derül ki, hogy a hamis pénz a szepesi városok adójából származik, a történet jelen ideje tehát az elzálogosítás kora („amikor még a lengyel királyok parancsoltak a zálogba vett városokban” – mondja a novella narrátora).

A Pillangós papucskok és az ifjúsági elbeszélésnek átdolgozott *Tizenhat város tizenhat leánya* szintén az elzálogosítás korába kalauzolja az olvasót. Ebben a két történetben a szepességi városoknak kell adó fejében egy-egy leányt, illetőleg menyasszonyt tűszként a lengyel király udvarába küldeniük. És az udvar, a főváros Krúdynál is minden esetben Krakkó, éppúgy a középkorra datálható (ha datálható) történetekben, mint a későbbi korok hangula-

tát idéző elbeszélésekben. Kissé távoli, sejtelmes ez a Krakkó, ahogy Szaniszló király, úgy a város is mesebeli, fekvéséről, folyójáról, királyi palotájáról, épületeiről, nevezetességeiről semmit sem tudunk meg szinte, képzeletünknek adja föl a leckét az elbeszélő, hogy szerinte rendezzük be, nyilvánvalóan a mese szabályainak megfelelően. Ennek a sejtelmes Krakkónak a hangulatát jól idézi *A lengyel asszony* című elbeszélés fantáziaképe: „Az óraütések olyanformán hangzottak, mintha valahol messze, talán Krakkóban ütne havas éjszaka a hősüveg alá bújt régi torony hangja.”

Ugyanakkor persze arról sem szabad megfeledkezni, hogy a szóban forgó óra Krakkóból származik: „A nagy diófa szekrényben elhelyezett órát Ostfay Jánosné hozta hozományba, aki a krakkói polgármesternek volt a lánya.” Krúdy elbeszéléseinek Krakkója tehát nem egészen a mesék, a képzelet világához tartozik. Járnak oda a Szepességből, s jönnek onnan, Lengyelhonból is át a határon királyok, katonák, házasulandó legények és férjhez menendő leányok, kereskedők és mindenféle vándorok. Némiképp egyszerűsítve azt mondhatjuk, kétféle Krakkóra történik utalás az író műveiben. Az egyik a középkori – időtlen – királyi székhely, amelyet főváros mivolta kapcsol a tizenhárom szepesi város világához. Hiszen ennek a királynak az alattvalói évszázadokon keresztül ezeknek a városoknak a polgárai, oda kell fizetniük az adót, onnan jönnek a kereskedők, a szepesi sztarosztáknak, a Lubomirskiaknak is ott kell számot adniuk cselekedeteikről az udvarban. Ez az időtlen stilizált Krakkó kap mesebeli színeket, hiszen maguk a történetek is valamilyen kronológiától független középkorban játszódnak. Inkább sajátos hangulatú tájnak gondolhatjuk ezt a régmúltat, mint oknyomozó kutatás, források alapján megelevenített történelemnek. A másik Krakkó jóval prózaibb hely. Egy nagyváros a hegyeken túl, amelynek híres a piaca, amely a legközelebbi metropolis a szepesieknek. A határ túlsó oldalán található, de egyáltalán nem számít idegen helynek.

A lengyel királyi udvarba küldött szepesi túszeleányok története először novellafüzérként (*Pillangós papucsok, A lepecsételt asszony, Krisztus takácsa, Esti út, Középkori éjjelen, A hiúság*) látott napvilágot 1910-ben, s már a történet expozíciójában szóba kerül Krakkó: „A krakkói vásárról jövő szepességi kereskedők, akik vaspántos nagy szekereikkel a karácsony előtti zimankós időben is vígan utazgattak a zordon Kárpát hegyszorosaisban, hírt hoztak Krakkóból, a lengyel király udvarából.” A történet folytatása ezután oda is vezet, a szepesi túszoznak ott kell az egy esztendő eltölteniük. Utánuk igyekeznek Kornádi Péter, a lőcsei takács, aki üzleti érdekeinek megfelelően számon tartja a krakkói vásárokat: „– Két hét múlva vásár van Krakkóban!” – mondja a harmadik novella (*Krisztus takácsa*) elején. Sikerült is a lányok nyomára bukkannia: „Ilyenformán történt, hogy egy tavaszi napon Krakkóban, királyi kertek között, abban a kerti házban, ahol a jó Szaniszló király a zálogba vett szepességi lányokat tartotta, nyomakodik ám befelé egy vidrabőr sapkás, sárgatopánkás öreg emberke és nagy óvatossággal pislant be az aranybrokát függönyök mögé.” A jóságos királyról annyit tudunk meg, hogy öreg, és a számára épített karosszékben szokott aludni, meg hogy sokat unatkozik, többnyire alvással tölti az idejét, afféle mesebeli különc uralkodó. Székvárosáról a föntiekhez hasonló, csak jelzésszerű megállapításokat olvashatunk. A három szökevény leány távozása kapcsán villan föl egy kép a városról: „A lubói szán csilingelve vágatott ki Krakkóból. A téli nap még magasan állott a székesegyház tornya felett.” (*Esti út*)

A neoromantikus iróniával megrajzolt király (*A számárfejű Szaniszló*) története szintén 1910-ben látott napvilágot, és ennek az elbeszélésnek is természetesen a krakkói királyi palota a színhelye. A szepesi polgárok groteszk jelenet emlékét őrizték meg róla a novellában:

„A Krakkóba járó takácsok, ötvösmívesek lelkesedve mesélték hazajövet az otthoniaknak, hogy látták Szaniszló királyt a vásáron, kipárnázott kocsiban, derékaljon feküdt, és egy cserkesznyeregére alkudott, de közben elnyomta a buzgóság.” Az elbeszélés cselekményt indító mozzanata, a hamis tallérok a király számarfüles képével, szintén a szepesiek adójához és Lubomirski herceghez, a sztarosztához kapcsolódnak. Kiderül, hogy „a jó úr számtalanszor a saját zsebéből küldte el a szepesiek köteles adóját Krakkóba [...] az ékszereket is zálogba vetette a krakkói zsidónál.” A középkor titokzatosságával életre kelő mese örök emberi gyarlóságokról szól, a történelmi díszletek között – amelyeket az író újra és újra papírmasének sejtet – illúziók nélküli, kiábrándult emberek járnak-kelnek, legyen öltözetük királyi palást vagy sztarosztai köpönyeg. A szundikáló királyt fölriasztó számarfüles portré nemcsak a mesebeli királyra ölt nyelvet, hanem a történelemben kizárólag hősöket és eszményeket kereső olvasóra is. Krúdy persze nem deheroizálja a történelmet, nemcsak az ifjúság számára írt történetekben festi meg példaképnek a magyar múlt szabadsághőseit, értékrendjéhez, a 19. században megformált nemzeti panteonhoz, első írásaitól kezdve töretlenül ragaszkodik, ám ezekben a korai elbeszélésekben a megidézett középkor inkább egy sajátos időutazást jelent, olyan eltávolodást a jelentől, a ma fölszínén látható-tapasztalható dolgoktól, amely alkalmas az emberi magatartás, az emberi szenvedély mélyebb megismerésére.

Az ábrázolt tárgyiaságok gyakran a legapróbb részletekig hitelesek, amit elmondhatunk a lengyel motívumokról is. Történi utalás a Lengyelország felé irányuló borkereskedelemre, amely fontos gazdasági tényező volt a 16–17. században. Tudjuk, hogy a történelmi főváros volt a magyar bor legfontosabb felvevőpiaca. A szepesi városok pincéiből nem hiányzott a tokaji, s erre vezetett, a Hernád völgyétől fölfelé, a bornak az útja. Ahogy *A számarfőjű Szaniszlóban* is olvassuk: „Lublórol pedig már régen elgurította az utolsó hegyaljai hordót a krakkói zsidó.”

Nagyváros Krakkó – a valóságnak megfelelően –, fontos központ, messze földön híres piaccal, ahol eladni és vásárolni lehet. Ahogy például *A lengyel asszony* című elbeszélésben Ostfay uram a krakkói polgármester leányának a „krakkói sötét boltocskában” vett különleges indiai eredetű láncot. A középkori novellákban többször esik szó arról, hogy a lengyel király városában nemcsak a boltokban lehet pénzt költeni, túl lehet rajta adni kártyázás vagy egyéb szerencsejáték közben is. A zsoldos katonákról szóló történetben (*A barátok*) a két lovag „a polyákot” keresi, aki „Krakkóban hamis kockával elnyerte utolsó aranyunkat”. A lengyel–magyar kisnemesi világot hozza elénk az író a menyasszonyszöktetésről szóló, egymáshoz kapcsolódó történetekben. Egyszer lengyel földről a Szepességbe, másszor a Szepességből viszik az elrabolt menyasszonyt a Kárpátokon túlra. *A Lengyel felhőkben* így idézi meg az elbeszélő hősének gondolatait: „Az öreg Livinski úgy érezte magát a szöktetésnél, mint hadnagy korában Krakkóban, mikor az utolsó aranyát tette fel a kártyára.”

Krakkó természetesen az egyházi előljárók városa is, püspöke alá tartoznak a környező falvak plébániái. Az unokájának leányt szöktető lengyel nemes így biztatja falujának papját az esküvő megtartására (*Lengyel tánc*): „Ne félj, szent atyám. Ha ki is porolja a krakkói püspök a reverendádat, itt van az öreg Livinski.” Amikor pedig a falu parasztjai ilyen-olyan, fegyvernek tekinthető alkalmatosságokat ragadva fősorakoznak Livinski uram köré (mintha Mikszáth regényéből, a *Beszterce ostromából* léptek volna elő, a bolond Pongrácz gróf „katonái” közül), egy régi mozsárgyút akarnak megszólaltatni. „Csak minél nagyobbat durranjon [– mondja az úr, érzékeltetni óhajtván, milyen hangerő volna kívánatos]. Hogy Krakkóban is meghallják.”

A Krúdy által megrajzolt kétféle Krakkó-képnek közös vonása, hogy a vágyakozás, a visszavágyás, a nosztalgia tárgya lehet a novellahősök gondolataiban. Mint egy fényes, pompás hely, ahová mindig visszakíváncozik a provinciális kisvárosok, félreeső települések lakója. Valamiképpen a legendák városa, amelyet az emlékezet, a képzelet fest színesre, varázslatosra. A *Pillangós papucsokban* így idézi föl az egyik szereplő a szepesi városokból a családi hagyományt: „Az én nagyanyám egész életében büszke volt arra, hogy udvari dáma volt a lengyel királynál. A ruháiról, a bálakról, a táncokról eleget hallottam tőle siheder kóromban.” A *Szindbád titka* című elbeszélésben a határszéli fogadó lánya kerül a főhős érdeklődésének a homlokterébe. A helybeliek adnak róla tájékoztatást, akik így jellemzik a szűkös, isten háta mögötti környezetből kitűnő fiatal lányt: „A cipőit Krakkóban varrják, és a kesztyűje a híres késmárki kesztyűstől, Gláber Ferdinándtól származik. Divat, műveltség, esprit, nagyvilági hang. Ezeket Fánika képviseli nálunk.” Amikor megismerkedik a fogadóba betérő Szindbáddal, éppen Krakkó emlékével érzékelteti elvágódását a félreeső helyről, az általa kicsinyesnek, kilátástalannak érzett közegből: „Én Krakkóban jártam az iskolába, amikor ott laktunk. Ismeri Krakkót? Azokat a gyönyörű tornyokat, hidakat, palotákat néha látom álmomban. Volt egy üzlet, ahol a világon mindent árultak.”

Talán nem tévedünk sokat, ha azt föltételezzük, az író képzeletében ilyen álom- s mesebeli táj volt Krakkó, királyi várral, székesegyházzal, tornyokkal, palotákkal és középkori titkok megannyi üzenetével. De hogy nem teljesen a képzelet világához tartozik, hogy a lengyel város kisugárzása, hatása látható, tapasztalható valóság, olyan nyomok tanúsítják, mint a fogadó, amelyet a kisvárosban a Krakkói kalaphoz címeztek, s talán oda is volt festve cégérére – ha erről nem is szól az író – a híres pávatollas, négyyszögletű piros krakkói kalap.

Krúdy Gyula Krakkó-képe szerves része sokrétű lengyel motívumkincsének. A lengyel típusok, motívumok többsége az I. világháború előtti pályaszakaszaiknak a terméke. Sajátos vonása ennek a lengyelségről formált képnek az a nemzeti karakterisztika, amely régi toposzokból táplálkozik. A Krúdy-féle lengyel nemzetjellem – ahogy egyébként a sztereotípiák általában – rendre a magyarokéval szembesítve készül. Lengyelek és magyarok hasonlóságáról és különbségéről beszél. A *Kárpáti éj* című elbeszélésben például ilyenformán: „Általában a magyar és a lengyel között az a különbség, hogy a magyar jókedvében elfelejti, megbocsátja régi sérelmeit, és olyanformán gondol rájuk, mintha csak hallotta vagy olvasta volna valamely szép történetben az esetet. A lengyel sohasem felejt. És mert csupán múltja van, tehát mindig a múlton rágódik.”

Krúdy lengyel tablója korántsem eszményítő, a magyar irodalom és kollektív emlékezet megannyi hagyományos alakját kelti életre, új vonásokat is rajzol arcukra, tovább színezi – nemegyszer a groteszk és az ironia árnyalataival is – a magyarok lengyelképét, kiegészítve a szepesi határvidék kivételes írói képzelőerővel megjelenített világával.

És annyi más magyar és lengyel íróhoz hasonlóan ő is megfogalmazta, mit jelent számára a két nép hagyományos barátsága. A magyar kultuszminiszter varsói látogatása alkalmával, 1930-ban Szigeti Remete írta: „Talán két más nemzete nincsen a világnak, mint az egykori szomszéd nemzetek, amelyeknek hagyományaiban, mesemondásaiban annyi gondolat élt volna a szabadságról, erről a csodálatos csillagról, amelyet a Kárpátok felett láttak tündökölni mindig azok, akik a nagy hegyektől északra vagy délre laktak.”⁶

⁶ SZIGETI Remete [KRÚDY Gyula], „A mi lengyelünk”, Budapesti Hírlap, 1930. május 14.